
İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Dersinde Aktif Öğrenme Yöntemi ile Kavram Öğretimi¹

İrem NAMLI ALTINTAŞ²

Hülya YILDIRIM³

Geliş Tarihi: 21.11.2017

Kabul Tarihi: 17.12.2017

Araştırma Makalesi

Öz

Bu çalışmada ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi dersindeki kavramlarla ilgili bilişsel yapılarının aktif öğrenme yöntemiyle düzenlenmesi amaçlanmıştır. Bu kavramlar dayanışma, eşitlik, adalet, katılım, aktif vatandaş, demokrasi, ifade özgürlüğü, hak, özgürlük ve sorumluluk olmak üzere 10 adettir. Araştırmanın amacına paralel olarak nitel araştırma desenlerinden eylem araştırması kullanılmıştır. Araştırma Aydın merkez ilçede bulunan bir devlet okulunda yapılmıştır. Çalışma grubunda 9 erkek 14 kız olmak üzere toplam 23 öğrenci bulunmaktadır. Sınıf öğretmeni tarafından araştırmacı gözetiminde 12 hafta boyunca kavram öğretiminde kullanılmak üzere etkinlikler yapılmıştır. Bu etkinlikler aktif öğrenme etkinlikleri içerisinde sınıf düzeyine uygun olarak seçilmiştir. Ön test ve son test olarak Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) kullanılıp kavramlar arasındaki bilişsel yapı test edilmiştir. Test sonuçlarına göre kavram ağları oluşturulmuştur. Ayrıca öğrenmeyi kontrol etmek için iki adet çalışma yaprağı kullanılmıştır. Çalışma grubunun anlamakta zorlandıkları kavramlar farklı bir etkinlikle yeniden düzenlenmiştir. Araştırma sonunda aktif öğrenme modeliyle öğrencilerin kavramlarla ilgili bilişsel yapılarında ön bilgilerine göre bir ilerleme olduğu ortaya çıkmıştır. Öğrenciler kavramlarla ilgili tanımlar yapmış ve içerik olarak daha nitelikli kelimeler bulmuşlardır. Kavramlarla ilgili bilişsel yapıyla öğrencilerin sosyo ekonomik durumları, öğrenme düzeyleri arasında bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar kelimeler: Aktif öğrenme, kavram öğretimi, eylem araştırması

¹ Bu çalışma 4-6 Mayıs 2017 tarihleri arasında USBES 2017'de sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Süleyman Demirel Üniversitesi, e-mail: iremmnamli@gmail.com

³ Gazi Paşa İlkokulu, e-mail: hlyyldrm72@gmail.com

Concept Teaching by Active Learning Method in Human Rights Citizenship and Democracy Course

Submitted by 21.11.2017

Accepted by 17.12.2017

Research Paper

Abstract

This study aims to regulate the cognitive structures related to the concepts in Human Rights Citizenship and Democracy lesson of the 4th grade primary school pupils by means of active learning method. These 10 concepts are solidarity, equality, justice, participation, active citizen, democracy, freedom of expression, rights, freedom and responsibility. In parallel with the purpose of the research, an action research from qualitative research patterns was used. The research was conducted in a public school located in the central district of Aydin. There are a total of 23 pupils, 9 male and 14 female students, in the study group. Activities for concept teaching were held by the class teacher for 12 weeks under the supervision of the researcher. These activities were selected in accordance with the class level from among active learning activities. The cognitive structure between the concepts was tested using the Word Association Test (WAT) as a pre-test and post-test. Based on test results, concept networks were created. In addition, two worksheets were used to inspect learning. The concepts that the study group had difficulty to understand were rearranged in a different activity. At the end of the research, it has been revealed that the active learning model makes improvement on the cognitive structures of the learners about the concepts. The students made definitions about the concepts and found more qualified words. The study has revealed that there is a relationship between the cognitive structure about the concepts and the socioeconomic status of the students and their learning levels.

Keywords: Active learning, concept teaching, action research

Giriş

Kavram, olgudan yola çıkılarak geliştirilen bir zihinsel yapıdır. Genel anlamda insan zihninde anlaşılan farklı obje ve olguların değişebilen ortak özelliklerini temsil eden bir bilgi formu/yapısıdır (Tokcan, 2015). Başka bir görüşe göre kavramlar, benzer özellikler veya ayırt edici özellikler taşıyan nesnelere, semboller veya olaylardır (Schunk, 2009). Kavram öğrenmek bilişsel yapıyı zenginleştirmek olarak düşünülür. Bu bilişsel yapının zenginleştirilmesi öğrenciyi aktif kılan bir programla gerçekleştirilebilir. Bu da aktif öğrenme yöntemlerinin kullanılması ile ilgilidir.

Aktif öğrenme; öğrenme süreci içerisinde öğrenenin sürecin çeşitli yönleri ile ilgili karar alma, öz düzenleme yapma fırsatlarına sahip olduğu ve zihinsel yeteneklerini kullanmaya zorlandığı bir öğrenme sürecidir (Açıkgöz, 2002). Saban (2000)'a göre aktif öğrenme ilkeleri; dersi yüksek düzeyde öğrenci katılımını sağlayacak şekilde planlamak ve yürütmek, öğrencileri aktif hale getirmek, öğrencileri kendi öğrenmelerinden sorumlu kılmaktır.

Aktif öğrenmenin gerçekleşmesi için; öğrencilerin kendi öğrenmelerinde kararlar almalarını sağlayan tehdit edici olmayan huzurlu bir öğrenme ortamı, öğrenci katılımı, sürekli değerlendirme, yararlılık gerekmektedir (Bentley ve Watts, 1989). Öğretmen, aktif öğrenme sürecinde bu ortamı hazırlayan, öğrenciye rehberlik eden durumda olmalıdır.

Bu çalışmada 2016-2017 eğitim öğretim yılında ilköğretim 4. sınıf öğrencilerinin *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersi öğretim programında yer alan *dayanışma, eşitlik, adalet, katılım, aktif vatandaş, demokrasi, ifade özgürlüğü, hak, özgürlük ve sorumluluk* kavramlarındaki bilişsel yapıyı tespit etmek ve aktif öğrenme yöntemleriyle düzenlemek amaçlanmıştır. Bu araştırmaya gereksinim duyulmasını bir sebebi konuyla ilgili daha önce

hatırı sayılır ölçüde bir çalışma yapılmamış olmasıdır. Örneğin Sağlam ve Hayal (2015) yaptıkları çalışmada *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersini veren sınıf öğretmenlerinin dersin verilmesiyle ilgili düşüncelerini almışlardır. Öğretmenler, büyük çoğunlukla (%78) bu dersin disiplinler arası olarak Sosyal Bilgiler dersiyle bütünleştirilmesi gerektiğini düşünmüşlerdir. Ayrıca araştırma bulgularının *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersinin nasıl işlenebileceği konusunda sınıf öğretmenlerine yol göstermesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersini veren sınıf öğretmenlerinin dersle ilgili çalışmayı dikkate alarak etkinlikler yapmasıyla ilgili katkı sağlayacağı da düşünülmektedir.

2016-2017 eğitim öğretim yılından itibaren Milli Eğitim Programında yer alan *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersinin bir öğretmen kılavuz kitabı olmadığından ve bu derste kullanılan kavramların somut işlem dönemine ait gelişimlerini sürdüren öğrencilerin anlamakta zorlanacakları düşünülerek böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu çalışma ışığında soyut kavramların daha net anlaşılacağı ve bu doğrultuda *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersinde aktif öğrenme yöntemleri kullanılabilirliği düşünülmüştür.

Buna göre çalışmada şu sorulara yanıtlar aranmıştır:

- İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersine ait kavramlarla ilgili bilişsel yapıları nedir?
- Aktif öğrenme modelleri kullanıldığında ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersine ait kavramlarla ilgili bilişsel yapılarında nasıl bir değişiklik oluşur?

- Öğrenmede zorluk yaşanan kavramlarla ilgili eksikliklerin nedenleri nelerdir?

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma desenlerinden sorun çözmeye odaklı eylem araştırması deseni kullanılmıştır (Norton, 2009). Eylem araştırması araştırmacının sürece katılarak, daha önce bildiklerinden daha fazla şey öğrendiği sistematik bir süreçtir (Merriam, 2013).

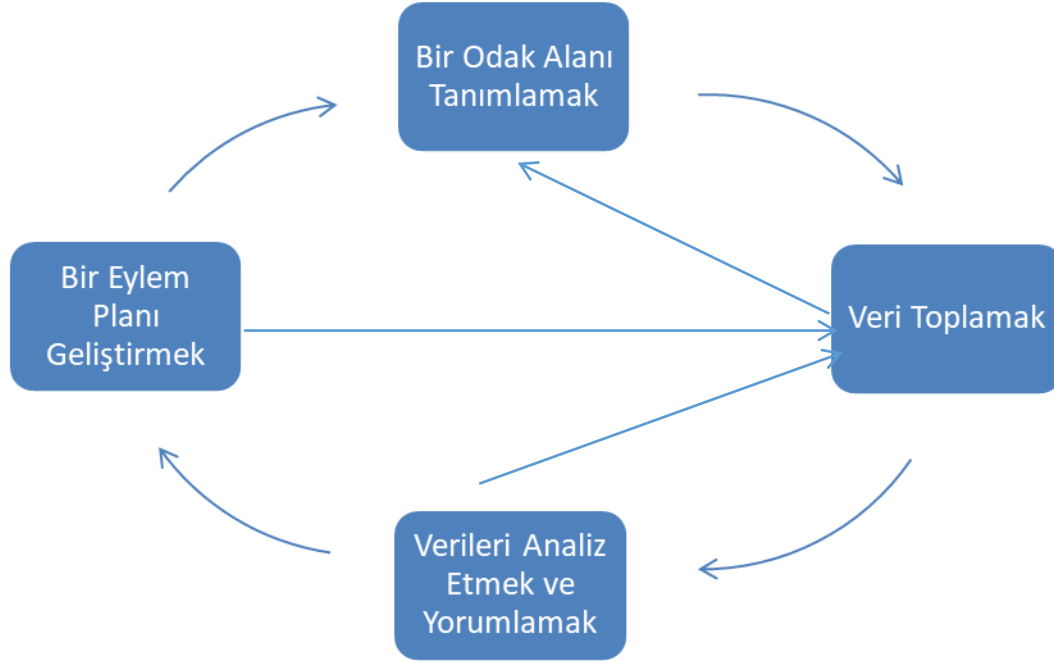
Öncelikle seçilen örneklem üzerinden 4. sınıf öğrencilerinden oluşan 4 şubeye, *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersi programında yer alan kavramlardan oluşturulan Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) uygulanmıştır. Bu test sonuçlarına göre ilişki bağı en zayıf olan grup ve gönüllük esası dikkate alınarak bir şube seçilmiştir. KİT aracılığıyla hangi kavramlarla ilgili sorunlar olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada Demirel (1999)'in düşüncesine paralel olarak aktif öğrenme süreç içerisinde öğrenme durumları dikkate alınarak öğrenme etkinlikleri gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca süreci takip etmek ve öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediğini anlamak için KİT'ten yola çıkarak kavram ağları oluşturulmuştur. Kavram ağları, öğrencilerin izlenimlerini, düşüncelerini yazılı materyallerdeki kavram ve ilkelerle uyumlu biçimde sergiledikleri materyallerdir. Bu ağlar, yazılı metinleri daha iyi anlamak, kavramları gruplamak, önceki bilgileri harekete geçirmek, yeni kavramlar geliştirmek, kavramlar arası yeni ilişkiler bulmak ve kavramları yeniden düzenlemek için kullanılır (Tokcan, 2015, s. 97).

Açıkgöz (2002) aktif öğrenmedeki dört temel yapıyı; konuşma, dinleme, yazma ve yansıma olarak açıklar. Bu çalışmada öğrencilerin birbir etkinliklere dâhil olmasını sağlamak amacıyla yazma ve

konuşma etkinlikleri ön plana çıkarılmış ve sınıfın bu etkinliklerdeki başarı durumlarına göre bir sonraki etkinlik planlanmıştır.

Şekil 1. Çalışmada Kullanılan Eylem Araştırması Döngüsü. (Mills, 2003)

Şekil 1 bu araştırmada kullanılan eylem araştırması döngüsünü göstermektedir. Buna göre ilk eylem bir eylem planı oluşturmaktır. Bu çalışmada kullanılan eylem planı, Tablo 1’de sunulmuştur. Eylem planı, geliştirilen odak alanı ile ilgili olmak durumundadır. Bu da ikinci adımı oluşturur. Çalışmadaki odak alanı, *İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi* dersindeki kavramlarla ilişkilidir. Konuyla ilgili üçüncü adım ise veri toplamaktır. Bu çalışmada veri, eylem planının sonuçlarından, çalışma kâğıdı ve katılımcı yani öğretmen günlüğünden toplanmıştır. Öğretmen öğrencilerin öğrenme durumlarını katılımcı günlüğüne not etmiş ve araştırmacı da bu verilere uygun olarak odak alanında düzenleme (kavramların öğrenme yöntemlerini düzenleme, öğrenilemeyen kavramları yeniden oluşturma vb.) yapma işini üstlenmiştir. Düzenleme aynı zamanda eylem planında da gerçekleştirilmiştir. Çalışmada eylem araştırması döngüsüne uyumlu bir şekilde veri toplama ve analiz etme işi paralel

gerçekleşmiştir. Böylece eylem planındaki değişiklikler çalışma sonlandırılana kadar devam etmiştir.

Uygulama Süreci

Tablo 1

Çalışmada Kullanılan Eylem Planı

Hafta	Kavram	Yapılan etkinlik
1.	Haklarımız	Balon etkinliği
2.	Cumhuriyetin kazandırdığı haklar	Puzzle etkinliği –yazma çalışması
3.	Sorumluluk-görev	Kelime oyunu
4.	Konuyla ilgili çalışma yaprağı 1	
5.	Hoşgörü	Drama – problem çözme
6.	Hoşgörü, önyargı, dayanışma, ayrımcılık	Video-resmetme
7.	Özgürlük	Resmi yorumlama
8.	Adalet-eşitlik	Resmi yorumlama
9.	Pekiştirme Oyunu (tüm kavramlar) Konuyla ilgili çalışma yaprağı 2	
10.	Demokrasi –katılım	Kelime oyunu
11.	Aktif vatandaş	Drama çalışması
12.	Haklarımız, demokrasi ve aktif vatandaşın özelliklerinin olduğu bir kavram ağacı yapma	
13.	Kelime İlişkilendirme Testi	

Çalışma 2016-2017 eğitim-öğretim güz döneminde Aydın Merkez ilçede bir ortaokulda uygulanmıştır.

Tablo 1'e göre aktif öğrenme yöntemleri hafta hafta uygulanmıştır. Öğrenciler ilk üniteye yer alan; *yaşama hakkı, eğitim hakkı, özle hayatın gizliliği* gibi temel haklarımızı araştırmacı tarafından hazırlanan renkli balonlarla öğrenmişlerdir. Balon etkinliğine göre, her balon rengi bir hakkı temsil etmiş ve öğrenciler bu yolla soyut olarak düşündükleri haklarını somut olarak bir renge ve cisme dönüştürebilmişlerdir. Örneğin beyaz balon yaşam hakkını gösterir. Öğrenci balonu elinde tuttuğunda yaşam hakkının ne olduğunu net bir şekilde tanımlamıştır.

Bir sonraki etkinlik de buna benzer bir yola gerçekleşmiştir. Öğrenciler bir insan figürünü oluşturan puzzle da Cumhuriyetle kazanılan hakları teker teker parça-bütün ilişkisini de göz önüne alarak yerleştirmişlerdir. Böylece şekle yerleştirdikleri parçaları somut biçimde *cumhuriyetin kazandırdığı haklar* olarak görmüşlerdir. Yazma çalışmasında ise öğrencilere dağıtılan çalışma yapraklarıyla seçtikleri bir hakkın ne olduğunu yazarak ifade etme ve örneklendirme yolunda kendilerini geliştirmeleri hedeflenmiştir.

Üçüncü hafta sorumluluk ve görev kavramlarını *kelime oyunu* ile öğrenme yoluna gidilmiştir. Öğretmenin tahtada anlatarak başladığı oyun bu kelimenin bir sorumluluğa mı yoksa göreve mi karşılık geldiğini buldurmaya yöneliktir. Bu anlatım gönüllü öğrencilerle devam etmiştir. Kelimeyi anlatan ve tahmin etmeye çalışan öğrencilerin aktif katıldıkları bu işte öğrenmeyi gerçekleştirmeleri beklenmiştir.

Dördüncü hafta öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediği, hangi konularda daha fazla öğrenmenin gerçekleştiğini belirlemek üzere çalışma yaprağı dağıtılmış ve bu çalışma yaprağının sonuçlarına göre beşinci hafta planlanmıştır.

Altıncı hafta araştırmacı bir kukla gösterisiyle hoşgörü kavramını yeni bir kavram olarak tanıtmıştır. Öğretmen dramının sonunda hoşgörü kavramını açıklamadan öğrencilerin bulmalarını sağlamak için onlara kavrama yönelik sorular sormuştur. Dramada bir problem yaratılmış ve öğrencilerin bu probleme yönelik çözüm önerileri getirmeleri beklenmiştir. Ayrıca görev ve sorumluluk kavramları da dramada hatırlatılmıştır.

Altıncı hafta *hoşgörü, önyargı, dayanışma, ayrımcılık* kavramları kavramlar arasındaki zıtlıklardan faydalanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Öğrencilerin konuyla ilgili en fazla 2

dakika süren animasyonları izleyerek kavramı bulmaları sağlanmıştır. Kavram bulmadan sonra öğrencilerin konuyla ilgili bir resim yapmaları istenmiştir. Yapılan resimler sınıf panosunda bir hafta boyunca sergilenmiştir.

Yedinci ve sekizinci haftalarda aynı yöntem izlenmiş, *özgürlük adalet, eşitlik* kavramlarıyla ilgili seçilen bir resmi yorumlamaları istenmiştir. Bu yorumlama esnasında öğrencilerin resimle ilgili bir hikâye yazmaları beklenmiştir.

Dokuzuncu hafta öğrencilere o haftaya kadar öğrendikleri kavramlarla ilgili bir oyun oynatılmıştır. Bu oyunda tüm kavramlar önceden araştırmacı tarafından renkli kartlara yazılmış ve bir gruba yalnızca kavramların isimleri diğer gruba da kavramla ilgili örnek cümleler yazılmış öğrencilerden bunları söyleyerek eşleştirmeleri istenmiştir. Örneğin *“sokağımızda bir çukur var”* örnek cümlesini bir öğrenci okumuş ve kavramların isimlerinin yazılı olduğu gruptan o kavramı bulmaları istenmiştir. Cevap: *“dilekçe hakkı”* olacaktır ve bu öğrencinin cevabını bulamaması durumunda bir tur daha beklemesi gibi bir ceza verilmiştir. Aynı hafta içerisinde ikinci saatte öğrencilere tüm kavramları içeren bir çalışma yaprağı daha dağıtılmıştır. Bu, küçük bir test niteliğindedir. Doğru yanlış, eşleştirme, boşluk doldurma kategorilerinden oluşmaktadır. Bir sonraki hafta etkinliği çalışma yaprağının sonuçlarına bağlı olarak planlanmıştır.

Onuncu hafta sınıf tahtasında bir figür oluşturulmuş ve bu figürün mutlu, demokratik bir vatandaş olduğu söylenmiştir. Öğrenciler mutlu demokratik vatandaşın nasıl olduğu ile ilgili yorumlar yapmışlar ve kendilerine uygun buldukları konuyla ilgili kelimeleri figürün üstüne yapıştırmışlardır. Öğretmen demokratik olmak için en önemli şartın katılım olduğunu vurgulamış ve kavramı açıklamıştır. Bu da öğretmenin bulduğu bir kavram olarak ortaya

çıkmiştir. Ders sonunda figürü kendileri boyamışlardır. Böylece demokrasi ve katılım kavramlarını öğrenmeleri amaçlanmıştır.

On birinci haftada öğrenciler drama çalışmasını önceden dağıtılan rollerle kendileri yapmışlardır. Sınıf içerisinde gönüllü birkaç öğrenci “*aktif vatandaş*” kavramını işleyen drama çalışmasını kendileri oluşturmuşlardır.

On ikinci hafta tüm kavramların olduğu bir kavram ağacını bireysel olarak öğrenciler kendileri oluşturmuşlardır. Böylece tüm kavramları bütün halinde görmeleri amaçlanmıştır.

Son hafta Kelime İlişkilendirme Testinin tekrar edilmesine ayrılmıştır.

Araştırmanın güvenilirliğini ve araştırmacı yanlılığının oluşturabileceği kötü etkileri dikkate alarak yalnızca tek sınıfla çalışılmış ve dersi sınıf öğretmeninin anlatması sağlanmıştır. Sınıf öğretmeni 12 hafta boyunca araştırmacı eşliğinde *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersine ilişkin kavramları öğrencilere aktif öğrenme yöntemleriyle aktarmıştır. Yapılan etkinlikler eylem planı dâhilinde öğretmen ve araştırmacının işbirliğiyle hazırlanmıştır. Tablo 1’de de eylem planı olarak sunulmuştur.

Ders içi etkinlikler öğrencilerin öğrenme durumlarına göre düzenlenmiştir. Sınıf içinde motivasyonu sağlamak amacıyla öğrencilerin dikkatini çekecek resim, video ve kitaplar tercih edilmiştir. Etkinliklerde de konuyla ilgili resim yapmaları, hikâye yazmaları istenmiştir.

Etkinlikler ve ders planı araştırmacı ve öğretmen eşliğinde planlanmış ve öğrencilerin öğrenme durumlarına göre düzenlenmiştir. Bu öğrenme durumları öğrencilerin sosyo ekonomik durumları ve gelişim düzeyleridir. Etkinlikler, kavramların soyut olması neticesinde somutlaştırmaya yönelik okuma ve yazma, problem çözme etkinliklerini

kapsamaktadır. Dersler araştırmacı gözetiminde gerçekleşmiş ve kamera kullanılmış, çalışma grubunun anlamakta zorlandıkları kavramlar tekrar edilmiştir. Dolayısıyla çalışmada araştırmacı müdahalesi bulunmaktadır.

Çalışma Grubu

Çalışma sürecinin daha derinlemesine işleyebilmesi için Aydın merkez ilçede bir devlet okulu belirlenmiştir. Bu okulda 4. sınıf şubesi olarak dört şube bulunmaktadır. Çalışma grubu bu okulda bulunan KİT'te en karmaşık kavram ağına sahip olan ve karne notlarına göre en zayıf sınıf belirlenerek seçilmiştir. Ayrıca sınıf öğretmenin çalışmaya gönüllü olması da başka bir etken olarak dşnlmştir.

Çalışma grubunda 9 erkek 14 kız olmak üzere toplam 23 ğrenci bulunmaktadır. 5 öğrencinin (%22) anne babası ayrı ya da resmi olarak boşanmış durumdadır. Çalışma grubunun aylık gelirleri ortalama 1500 TL olarak saptanmıştır. Anne baba meslekleri ve aylık gelirleri dikkate alındığında alt ve orta sosyo-ekonomik gruptan oldukları ortaya çıkmıştır.

Veri Toplama Araçları

Öğrenci Tanıma Profili

Bu çalışmada öğrencilerin sosyo-ekonomik durumlarını anlamlandırabilmek için ğrenci tanıma profili kullanılmıştır. Bu profiller, ğrenci velileri tarafından doldurulmuştur. Profillerde anne baba eğitim ve sağlık durumları, aylık gelirleri, öğrencilerin kardeş sayıları gibi ailenin sosyal yapısını belirleyecek sorulara cevaplar aranmıştır.

Çalışma Yaprağı

Araştırma alanıyla ilgili bilgilerin edinilmesi de önemli bulunduğundan öğrencilere konuyla ilgili kavramları öğrenip öğrenmediklerini denetlemek adına iki adet çalışma yaprağı dağıtılmıştır. İlk çalışma yaprağı, doğru yanlış, boşluk doldurma, çoktan seçmeli, eşleştirmeli olarak hazırlanırken ikinci çalışma yaprağı, tanımlar üzerine kuruludur. Bu yüzden boşluk doldurma ve eşleştirme üzerine yapılandırılmıştır. Çalışma yaprakları sınıf öğretmeni ve araştırmacı iş birliğiyle hazırlanmıştır.

Kelime İlişkilendirme Testi

Bu çalışmada öğrencilerin uygulama süreci boyunca anlatılacak kavramların bilişsel yapılarını belirlemek amacıyla Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) uygulanmıştır. KİT öğrencinin bilişsel yapısını, bu yapıyı oluşturan kavram arasındaki bağlantıyı, zihinde kurulmuş olan bilgi ağını gözlemlenmesini sağlayan, uzun süreli hafızadaki kavramlar arası bağlantının yeterinde kurulup kurulmadığını ya da kurulan bağın anlamlı olup olmadığını tespit edebilmeyi sağlayan alternatif ölçme değerlendirme tekniğidir (Bahar, Nartgün, Durmuş, Bıçak, 2015). KİT bu çalışmada ön test son test olarak kullanılmıştır⁴. Tokcan (2015) KİT'in kavram öğretimi sınanmasında kullanılabilirliğini savunur.

Katılımcı Günlüğü

Johnson (2014), araştırmacı günlüğünü araştırmayla ilgili tüm gözlemleri ve düşünceleri aktarıldığı bir araç olarak tanımlamıştır. Bu çalışmada aktif öğrenme etkinliklerinin ne ölçüde yararlılık gösterdiğini, hangi durumlarla ilgili yanlışlıklar yapıldığını anlayabilmek amacıyla katılımcı günlüğü tutulmuştur. Bu çalışmada araştırmacı günlüğü etkinlikleri gerçekleştiren sınıf öğretmeni tarafından tutulmuştur.

⁴ Nitel araştırmalarda ön test- son test terimi pek uygun değildir. Ancak bu çalışmada bilginin ölçülmesi esas alındığından araştırmacı tarafından ön test son test denmesi uygun bulunmuştur.

Katılımcı günlüğü, öğrenmede yaşanan güçlüklerin sebeplerini ve sınıf içerisinde öğrencilerin birbirleriyle olan sorunları ya da etkinliğin öğretmen gözünden nasıl yorumlandığını aktarmak amacıyla Ekim 2016- Şubat 2017 tarihleri arasında kullanılmıştır.

Geçerlik Güvenirlilik Çalışmaları

KİT’te yazılanlar İnsan Hakları ve Demokrasi ve program geliştirme konusunda 2 uzman tarafından incelenmiş ve konuyla ilgisiz olanlar elenmiştir. Uzmanların ve araştırmacının kavram yanılgısı olarak kabul ettikleri veriler ise bırakılmıştır. Araştırmanın güvenirliliği açısından uzun süreli gözlemler yapılmış ve bu gözlemler, sınıf öğretmeniyle tekrar görülmüştür. Bu şekilde araştırmanın inandırıcılığı sağlanmaya çalışılmıştır (Patton, 2014). Eylem araştırması sürecinde araştırmacı ve sınıf öğretmeni dışında, videolardan, günlüklerden yola çıkılarak Tablo 1’de açıkça ortaya konulan etkinlikler ve şekil 22 ile Şekil 23’teki kavram ağları oluşturma çalışmaları yapılmıştır.

Verilerin Analizi

KİT analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Kelimelerin ya da kavramların birbirleriyle ilişkileri ve kavramların doğru kullanılıp kullanılmadığı konusunda analiz yapılmıştır. Bu verilerin İnsan Hakları Demokrasi ve Yurttaşlıkla ilgili ya da kavram yanılgısıyla farklı yazılanları ayrılmış ve kavram ağları oluşturulmuştur.

Öğrenmenin ne kadar gerçekleştiğini anlayabilmek için verilen kavramlar arasındaki bağlantılar da kavram ağına dönüştürülmüştür. Ön test ve son test arasındaki fark içerik olarak dikkate alınarak çalışma grubunun kavramlar arasında kurdukları bağın güçlü olup olmadığı

kontrol edilmiştir. Elde edilen verilerde bağlantının kurulmuş olması öğrenmenin gerçekleşme derecesi olarak belirlenmiştir.

İçerik analizi nitel olarak planlandığından hangi kelimenin kaç defa tekrar edildiği önemsenmemiş, çalışmanın önemi açısından verilerin içeriği ile ilgilenilmiştir. Analizler, herhangi bir program kullanmadan elde yazılmıştır.

Bu çalışma KİT dışında bir veri analizi yapılmıştır. Örneğin kullanılan katılımcı günlüğü öğretmenin bakış açısını yansıttığı ve eylem planının şekillenmesinde destekleyici olması sebebiyle tek başına bir değerlendirmeye tabi tutulmamış yalnızca eylem planının şekillenmesinde yardımcı olmuştur.

Bulgular

Bu bölümde öncelikle KİT'in ön test-son test sonuçları karşılaştırılmıştır. Daha sonra kavramlar arasındaki bağlantılar ortaya çıkarılmış ve analiz sonuçları yorumlanmıştır. Çalışmada katılımcı günlüğü yardımcı olarak kullanıldığı ve çalışmanın odak noktasını kavramlar oluşturduğu için katılımcı günlüğünün analizine yer verilmemiştir.

Şekil 2. Dayanışma Kavramıyla İlgili Ön Test Sonuçları

Şekil 2'deki ön test sonuçlarına göre *dayanışma* kavramı *yardım etmek*, *birlik olmak*, *Kızılay*, *vatan*, *paylaşma*, *sevgi* kelimeleriyle ilişkilendirilmiştir.

Şekil 3. Dayanışma Kavramıyla İlgili Son Test Sonuçları

Şekil 3'teki *dayanışma* kavramıyla ilgili son test sonuçlarına göre katılımcılar *dayanışma* kavramını *yardım etmek*, *Sivil Toplum Kuruluşları*, *yardımlaşma*, *birlik olma*, *bağış yapma*, *toplum*, *beraberlik* kelimeleriyle ilişkilendirmişlerdir. Ayrıca süreç boyunca verilen *katılım* kavramı son testte *dayanışma* kavramıyla ilişkilendirilmiştir.

Ön test son test sonuçları karşılaştırıldığında ön testteki *Kızılay* genel anlamda bir *Sivil toplum kuruluşları* kavramına dönüşmüş, *yardım etmek* ve *birlik olmak* kelimeleri son testte de kullanılmış ve ayrıca *yardımlaşma* kelimesi de eklenmiştir. Süreç boyunca öğrenilen *katılım* kavramı da son testte *dayanışma* kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla süreçte *İnsan Hakları ve Demokrasi* dersiyle *dayanışma* kavramı arasında çalışma grubunun bağlantı kurduğu söylenebilir.

Şekil 4. Eşitlik Kavramıyla İlgili Ön Test Sonuçları

Şekil 4'e göre katılımcılar ön testte *eşitlik* kavramı ile *matematik terimi*, *benzer olma*, *paylaşım yapma*, *ayrımıcılık yapmama*, *aynı derecede olma*, kelimeleri arasında bağlantı kurmuşlardır. Katılımcılar çalışmada geçen kavramlardan *demokrasi* ve *adalet* kavramı ile *eşitlik* kavramını ilişkilendirmişlerdir.

Şekil 5. Eşitlik Kavramıyla İlgili Son Test Sonuçları

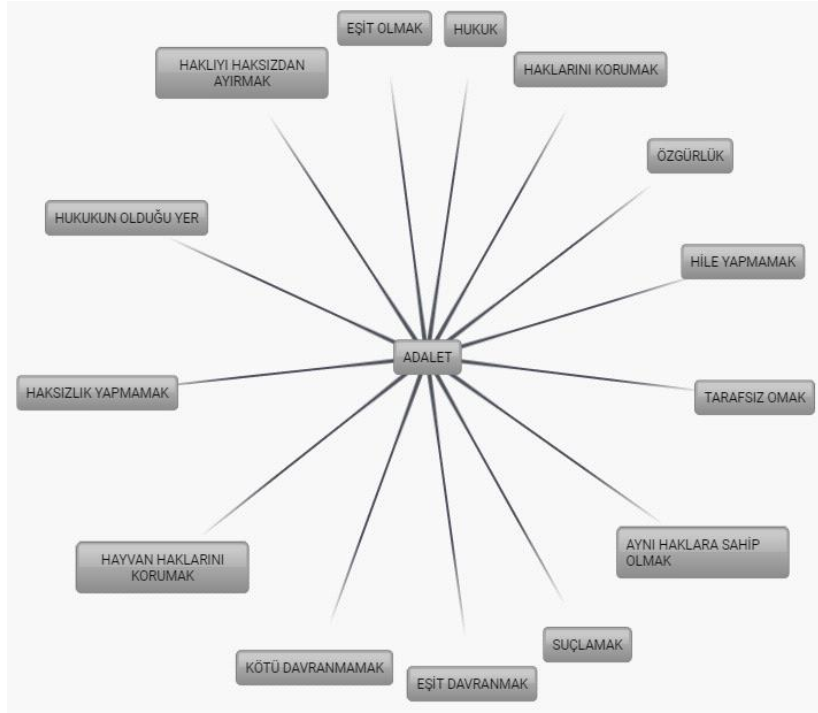
Şekil 5'e göre katılımcılar son testte *eşitlik* kavramını *adil olma*, *hak*, *aynı derece*, *hukuksal eşitlik*, *birlikte çalışma*, *doğruluk* kelimeleriyle ilişkilendirmişlerdir. Ayrıca *hakların herkese tanınması*, *herkesin yaşama hakkının olması*, *aynı muamelede bulunmak*, *aynı şeye sahip olmak* diyerek çeşitli tanımlar yapmışlardır.

Ön test ve son test sonuçları karşılaştırıldığında katılımcılar son test sonuçlarına göre *eşitlik* kavramıyla ilgili tanımlar yapmışlar, ilişkilendirdikleri kelimeleri farklılaştırmışlardır. Son test sonuçlarına göre demokrasi bağlamında katılımcıların *eşitlik* kavramı üzerine bilgilerinin olumlu yönde gelişme sarf ettiği söylenebilir.

Şekil 6. Adalet Kavramıyla İlgili Ön Test Sonuçları

Şekil 6'da *adalet* kavramıyla ilgili ön test sonuçlarına göre katılımcılar *adalet* kavramını *bir insan ismi, adil olmak, saygılı olmak, hukuk, seçim yapmak* kelimeleriyle ilişkilendirmişlerdir. Katılımcılar süreç boyunca verilen *hak, eşitlik ve demokrasi* kavramlarını ön testte *adalet* kavramıyla ilişkilendirmişlerdir.

Şekil 7. Adalet Kavramıyla İlgili Son Test Sonuçları

Şekil 7’de *adalet* kavramıyla ilgili son test sonuçlarına göre katılımcılar *adalet* kavramını *eşit olmak*, *haksızlık yapmamak*, *hayvan haklarını korumak*, *kötü davranmamak*, *eşit davranmak*, *suçlamak*, *tarafsız olmak*, *hile yapmamak*, *özgürlük*, *birlik olmak*, *haklarını korumak* ve *hukuk* kelimeleriyle ilişkilendirmişler; *haklıyı haksızdan ayırmak*, *hukukun olduğu yer*, *aynı haklara sahip olmak* tanımlarını yapmışlardır. Ayrıca son test sonuçlarına göre katılımcılar *adalet* kavramını çalışmada geçen *eşitlik* ve *özgürlük* kavramlarıyla ilişkilendirmişlerdir.

Ön test son test sonuçları karşılaştırıldığında katılımcılar *eşitlik* kavramında olduğu gibi *adalet* kavramıyla ilgili tanımlar yapmışlar, kavramı ön testte olduğu gibi süreç boyunca öğrendikleri *demokrasi* kavramıyla değil *eşitlik* ve *özgürlük* kavramıyla ilişkilendirmişlerdir. Son testte *adalet* kavramıyla ilgili bilişsel yapıları ön teste göre daha dağınık durmaktadır. Öyle ki kavramı son testte hem kendi yaşantıları üzerinden hem de hukuksal açıdan

değerlendirdikleri söylenebilir. Son test sonuçları *adalet* kavramı açısından incelendiğinde ön teste göre *insan hakları* ekseninde değerlendirilen bir kavram olmuştur.

Şekil 8. Katılım Kavramıyla İlgili Ön Test Sonuçları

Şekil 8'deki *katılım* kavramının ön test sonuçlarına göre katılımcılar *katılım* kavramını *faaliyete katılmak*, *birlikte iş yapmak*, *birlik olmak*, *yardım etmek*, *iştirak etmek* kelimeleriyle ilişkilendirmişlerdir. Ayrıca ön testte süreç boyunca geçen *hak* ve *demokrasi* kavramı katılımcılar tarafından *katılım* kavramıyla ilişkilendirilmiştir.

Şekil 9. Katılım Kavramıyla İlgili Son Test Sonuçları

Şekil 9'daki *katılım* kavramının son test sonuçlarına göre katılımcılar *katılım* kavramını *faaliyete katılmak*, *iştirak etmek*, *görev almak*, *seçme seçilme*, *dilekçe hakkı*, *sorumluluk*, *eğitim hakkı* kavramlarıyla ilişkilendirmişlerdir. Süreç boyunca anlatılan *hak*, *demokrasi*, *dayanışma*, *sorumluluk* ve *aktif vatandaş* kavramları katılımcılar tarafından son testte *katılım* kavramıyla ilişkilendirilmiştir.

Ön test ve son test sonuçları karşılaştırıldığında *faaliyete katılmak*, *iştirak etmek* kelimeleriyle ilişkilendirme durumlarının aynı kaldığı görülmektedir. Ayrıca katılımcılar süreç boyunca anlatılan *hak* ve *demokrasi* kavramlarını her iki testte de *katılım* kavramıyla ilişkilendirmişlerdir. Buna ilave olarak son testte *dayanışma*, *sorumluluk* ve *aktif vatandaş* kavramlarıyla ilişkilendirmişlerdir. *Katılım* kavramı son test sonuçlarına göre *insan hakları* ve *demokrasi* ile ilişkilendirilmiş ve diğer kavramlara kıyasla bilişsel yapının daha fazla güçlendiğini gösteren bir kavram olmuştur.

Şekil 10. Aktif Vatandaş Kavramıyla İlgili Ön Test Sonuçları

Şekil 10'a göre *aktif vatandaş* kavramıyla ilgili ön test sonuçlarında katılımcılar *aktif vatandaş* kavramını *hareketli*, *çifte vatandaş*, *sözünde durmayan*, *kavga etmek*, *hızlı*, *her şeyi kabul eden*, *akıllı*, *güçlü*, *dürüst*, *oyunu seven* ve *sporcu* kelimeleriyle ilişkilendirmişlerdir. Çalışma süresince öğrenilecek hiçbir kavram *aktif vatandaş* kavramıyla ilişkilendirilmemiştir.

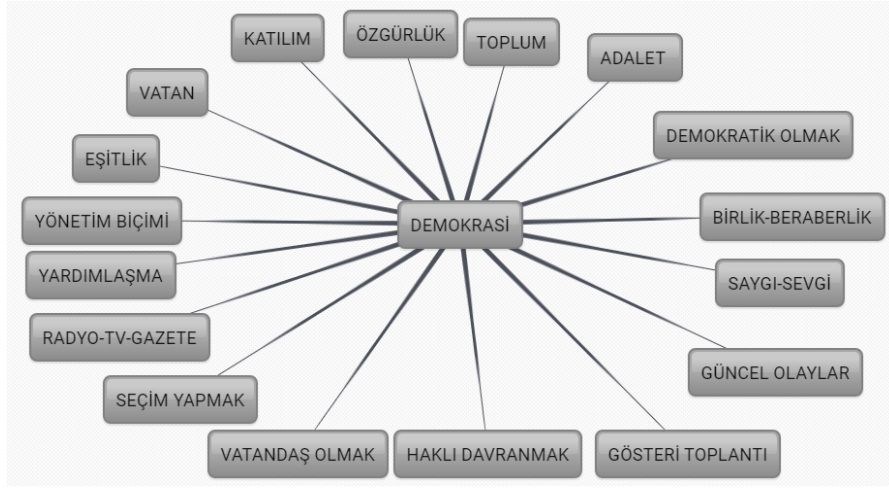
Dolayısıyla katılımcıların aktif öğrenme sürecinden önce *aktif vatandaş* kavramıyla ilgili kavram yanılgıları olduğu söylenebilir.

Şekil 11. Aktif Vatandaş Kavramıyla İlgili Son Test Sonuçları

Şekil 11'e göre katılımcılar son testte *aktif vatandaş* kavramını *haklara sahip olmak*, *yardımsaver*, *bilgi edinmek*, *vergi ödemek*, *demokratik olmak*, *sorumluluklarını yerine getirmek*, *vatanını sevmek*, *bayrağı sevmek* ve *milletini korumak* kelimeleriyle ilişkilendirmişlerdir. Ayrıca verilen kavramlardan *demokrasi*, *sorumluluk*, *katılım* kavramlarıyla ilişkilendirmişlerdir.

Ön test son test sonuçları karşılaştırıldığında çalışma grubunun *aktif vatandaş* kavramıyla ilişkilendirdikleri kavramların içerik olarak aktif vatandaş kavramıyla daha fazla ilgili olduğu dolayısıyla *aktif vatandaş* kavramıyla ilgili kavram yanılgılarının aktif öğrenme yöntemiyle giderildiği söylenebilir.

Şekil 12. Demokrasi Kavramıyla İlgili Ön Test Sonuçları

Şekil 12'ye göre katılımcılar ön teste *demokrasi* kavramıyla *radio-tv gazete*, *gösteri toplantı*, *yardımlaşma*, *yönetim biçimi*, *seçim yapma*, *toplum*, *güncel olaylar*, *birlik beraberlik*, *haklı davranmak*, *saygı sevgi*, *demokratik olmak*, *vatan*, *vatandaş olmak* kelimelerini ilişkilendirmişlerdir. Ayrıca katılımcılar ön testte çalışma boyunca verilen kavramlardan *eşitlik*, *katılım özgürlük* ve *adalet* kavramlarını *demokrasi* kavramıyla ilişkilendirmişlerdir.

Şekil 13. Demokrasi Kavramıyla İlgili Son Test Sonuçları

Şekil 13'e göre katılımcılar son testte *demokrasi* kavramıyla *farklı fikirlere sahip olmak, orta yol bulmak, iyi düşünmek, her hakka sahip olmak* tanımlarını yapmışlardır. Ayrıca kavramı; *yönetim biçimi, saygılı olmak, oy kullanmak, kurallara uymak, sıra beklemek, güncel olaylar* kelimeleriyle ilişkilendirmişlerdir. Son testte çalışma boyunca verilen kavramlardan *dayanışma, eşitlik, katılım, aktif vatandaş* kavramlarıyla *demokrasi* kavramını ilişkilendirmişlerdir. Son test sonuçlarında çalışma grubunun yazdığı, *her hakka sahip olmak* tanımı bu kavram için bir kavram yanılığı olarak değerlendirilebilir.

Ön test ve son test sonuçları karşılaştırıldığında ilişkilendirilen kelimeler değişmekle birlikte *güncel olaylar* kelimesi aynı kalmıştır. Başka bir deyişle katılımcılar çalışma boyunca *demokrasi kavramı* ile *güncel olaylar* arasında bağlantı kurmuşlardır. Çalışma grubunun demokrasi kavramıyla ilgili bilgilerinde olumlu yönde bir gelişme görülürken kavramla ilgili önceki bilgileri de kısmen değişmemiştir. Ayrıca *demokrasinin ifade özgürlüğü* kavramıyla ilişkilendirilmemesi kavramı dar bir anlama sokmuştur.

Şekil 14. İfade Özgürlüğü Kavramıyla İlgili Ön Test Sonuçları

Şekil 14'e göre katılımcılar ön testte *ifade özgürlüğü* kavramıyla *konuşma özgürlüğü, polisiye olay, yazma özgürlüğü, özgür düşünce* ve *vatandaşlık* kelimelerini ilişkilendirmişlerdir.

Ayrıca çalışma boyunca verilen kavramlardan *özgürlük* kavramını *ifade özgürlüğü* kavramıyla ilişkilendirmişlerdir.

Şekil 15. İfade Özgürlüğü Kavramıyla İlgili Son Test Sonuçları

Şekil 15'e göre katılımcılar son testte *ifade özgürlüğü* kavramıyla *istediğini söyleme*, *dilekçe hakkı*, *izin isteyip konuşmak*, *kendini savunmak*, *TBMM* ve *miting* kelimelerini ilişkilendirmişlerdir. Katılımcılar son testte süreç boyunca öğrenilen hiçbir kavramla *ifade özgürlüğü* kavramı arasında ilişkilendirme yapmamışlardır.

Ön test ve son test sonuçları karşılaştırıldığında ön testte süreç boyunca öğrenilen *özgürlük* kavramı, son testte *ifade özgürlüğü* kavramıyla ilişkilendirilmemiştir. İlişki kurulan kelimeler ön test ve son test sonuçları karşılaştırıldığında ilişki kurulan kelimelerle farklılık olduğu görülmektedir. Fakat *kendini savunmak*, *istediğini söylemek*, *izin isteyip konuşmak* tanımlarının bir kavram yanılgısı olduğu, *ifade özgürlüğü* kavramıyla ilgili bilişsel yapının aktif öğrenmeyle tam olarak gerçekleşmediği söylenebilir.

Şekil 16. Hak Kavramı İle İlgili Ön Test Sonuçları

Şekil 16'ya göre katılımcılar ön testte *hak* kavramını *ders adı*, *haklı olmak*, *hukuk*, *kazanım*, *hâkim*, *hak etmek*, *kuran okuma hakkı* kelimeleriyle ilişkilendirmişlerdir. Katılımcılar ön testte *hak* kavramını çalışma süresince verilen kavramlardan *ifade özgürlüğü*, *özgürlük* ve *adalet* kavramlarıyla ilişkilendirmişlerdir.

Şekil 17. Hak Kavramıyla İlgili Son Test Sonuçları

Şekil 17'ye göre katılımcılar son testte *hak* kavramını *hukukun getirdiği kazanç*, *dilekçe*, *elde etmek*, *kanunname* kelimeleriyle ilişkilendirmişlerdir. Katılımcılar *hak* kavramını çalışma süresince verilen kavramlardan son testte *adalet* ve *ifade özgürlüğü* kavramlarıyla ilişkilendirmişlerdir.

Ön test ve son test sonuçları karşılaştırıldığında ilişkilendirilen kavramların farklılaştığı görülmektedir. Ön testte kelimeyle ilgili bağ kurdukları farklı kelimelere giderken son testte *hukukun getirdiği kazanç* ifadesini kullanarak bir tanımlama yapma eğilimine girmişlerdir. Dolayısıyla ön test sonuçları son test sonuçlarıyla karşılaştırıldığında *hak* kavramının çalışma grubu tarafından *insan hakları ve demokrasinin* temel terimleri açısından değerlendirildiği ve aktif öğrenmeyle bilişsel yapılarının güçlendirildiği söylenebilir.

Şekil 18. Özgürlük Kavramıyla İlgili Ön Test Sonuçları

Şekil 18'deki *özgürlük* kavramıyla ilgili ön test sonuçlarına göre katılımcılar *özgürlük* kavramını *istediğini yapmak*, *kafeste kalmamak*, *barış*, *eğitim görmek* ve *vatandaş* kelimeleriyle ilişkilendirilmiştir. Çalışma boyunca verilen kavramlardan *hak*, *adalet*, *dayanışma* ve *ifade özgürlüğü* kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Ön testte *özgürlük* kavramıyla ilgili kavram yanılgıları da ortaya çıkmıştır. Örneğin *istediğini yapmak*, *dayanışma* kelimeleri kavramla yanlış ilişkilendirilen kelimelerdir.

Şekil 19. Özgürlük Kavramıyla İlgili Son Test Sonuçları

Şekil 19'daki *özgürlük* kavramıyla ilgili son test sonuçlarına göre katılımcılar *özgürlük* kavramını *kısıtlamaya bağlı olmayan serbestlik*, *başkalarına zarar vermeden istediğimizi yapma* tanımlarıyla, *haklarını kullanma yaşam hakkımız*, *bağımsızlık*, *kafeste kalmamak*, *beslenme* ve *güvenlik* kelimeleriyle ilişkilendirmişlerdir. Çalışma süresince öğrenilen kavramlardan hiçbirini son testte *özgürlük* kavramıyla ilişkilendirmemişlerdir.

Ön test ve son test sonuçları karşılaştırıldığında katılımcıların ortak olarak *kafeste kalmamak* kelimesini kullandıkları görülmektedir. Bunun dışında *özgürlük* kavramıyla ilişkilendirilen kelimelerde farklılık olduğu söylenebilir. Katılımcılar son testte *özgürlük* kavramının eş anlamlısı olarak *bağımsızlık* kelimesini de kullanmışlardır. Ayrıca ön teste göre son testte kavramla ilgili tanımlamalar ortaya çıkmıştır. Son testte ön testte geçen *istediğini yapmak* kelimesi çalışma grubu tarafından kullanılmamıştır. Dolayısıyla *özgürlük* kavramıyla ilgili ön testte ortaya çıkan kavram yanılgıları son testte düzenlenmiştir.

Şekil 20. Sorumluluk Kavramıyla İlgili Ön Test Sonuçları

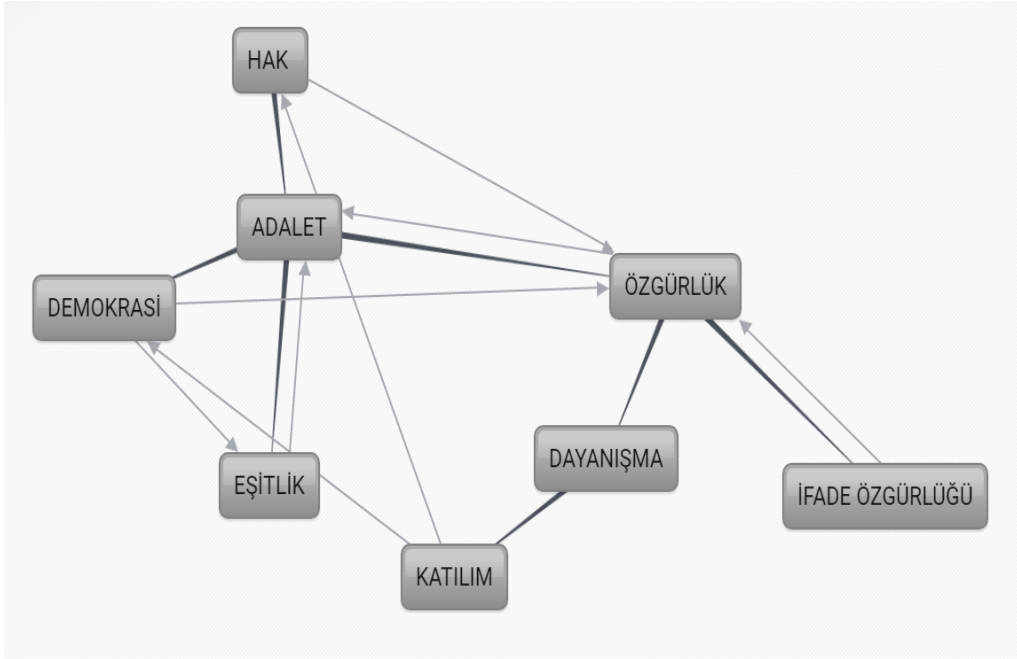
Şekil 20'deki *sorumluluk* kavramıyla ilgili ön test sonuçlarına göre katılımcılar *sorumluluk* kavramını *görev*, *yardım etmek*, *söz vermek*, *kendini adamak*, *okul*, *bakımını üstlenmek*, *öğretmek*, *iş*, *yapılması gereken şey* ve *evle ilgilenmek* kelimeleriyle ilişkilendirmişlerdir. Son testte *sorumluluk* kavramını süreç boyunca verilen kavramlardan herhangi biriyle ilişkilendirmemişlerdir.

Şekil 21. Sorumluluk Kavramıyla İlgili Son Test Sonuçları

Şekil 21'deki *sorumluluk* kavramıyla ilgili son test sonuçlarına göre katılımcılar *sorumluluk* kavramını *görev*, *yardım etmek*, *ödev*, *yapılması gereken iş*, *mesuliyet* kelimeleriyle ve *görevi zamanında yapmak*, *davranışların sonuçlarını üstlenmek*, *verilen işi yapmak* tanımlarıyla ilişkilendirmişlerdir.

Ön test ve son test sonuçları karşılaştırıldığında katılımcılar *görev* ve *yardım etmek* kelimelerini kavramla iki testte de ilişkilendirmişlerdir. Ön testten farklı olarak son testte *mesuliyet* kelimesini kullanarak kavramın eş anlamlısına ulaşmışlardır. Ön testte *yapılması gereken şey* kelimesi son testte *yapılması gereken iş e* dönüşmüştür. *Sorumluluk* kavramı, ön teste göre son testte vatandaşlık sorumlulukları anlamını taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla aktif öğrenme etkinlikleri çalışma grubunun *sorumluluk* kavramıyla ilgili bilişsel yapısını güçlendirmede yardımcı olmuştur denilebilir.

Şekil 22. Ön Test Sonuçlarına Göre Katılımcıların Çalışılan Kavramlarla İlgili Kavram Ağı

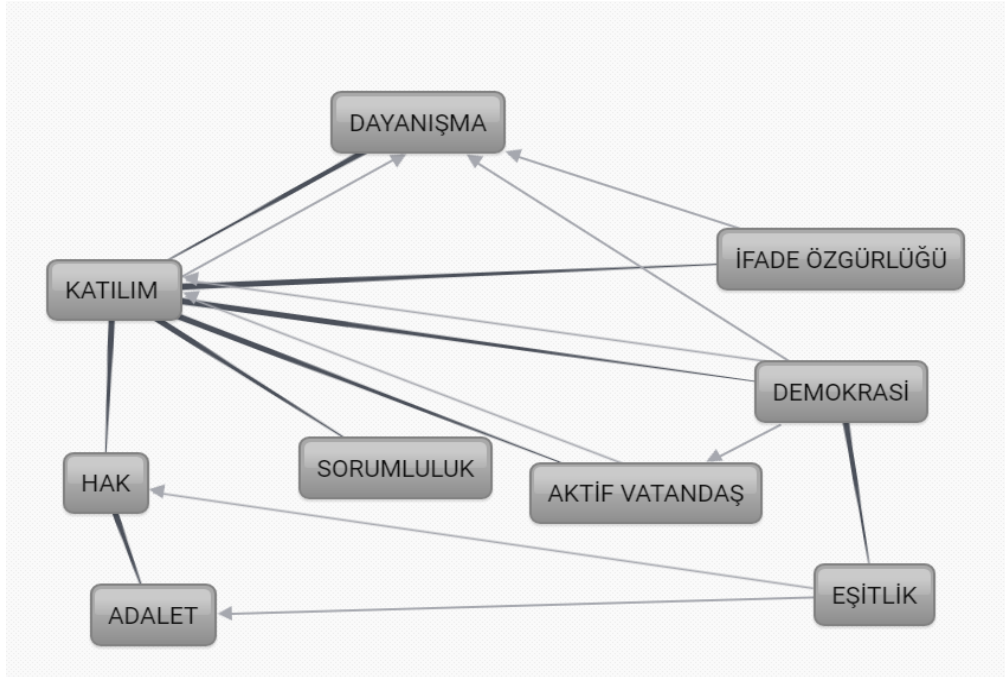
Şekil 22’de katılımcıların KİT ön test sonuçlarına göre süreç boyunca anlatılacak kavramlarla ilgili bilişsel yapılarını gösteren bir kavram ağı bulunmaktadır. Katılımcıların ön testte birbirleriyle bağlantı kurdukları kavramlar; *hak*, *adalet*, *demokrasi*, *özgürlük*, *eşitlik*, *katılım*, *dayanışma* ve *ifade özgürlüğü* olarak görülmektedir. Katılımcılar ön testte *sorumluluk* kavramıyla diğer kavramlar arasında bir bağlantı kurmamışlardır.

Hak kavramı ön testte *adalet*, *özgürlük* ve *katılım* kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Demokrasi kavramı ise ön testte *özgürlük* ve *eşitlik* kavramıyla ilişkilendirilmiştir. *Katılım* kavramı *demokrasi* ve *hak* kavramıyla ilişkilendirilmiştir. Aynı şekilde *dayanışma* kavramı da *özgürlük* ve *katılım* kavramlarıyla bağlantılı şekilde düşünülmüştür.

İfade özgürlüğü kavramı yalnızca *özgürlük* kavramıyla ilişkilendirilirken *özgürlük* hem *ifade özgürlüğü* hem de *dayanışma* ve *adalet* kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir.

Eşitlik kavramı yalnızca *adalet* kavramı bağlantılandırılırken *adalet* hem *demokrasi* hem *hak* hem de *özgürlük* ile bağlantılı olarak düşünülmüştür.

Şekil 23. Son Test Sonuçlarına Göre Katılımcıların Çalışılan Kavramlarla İlgili Kavram Ağı

Şekil 23’de katılımcıların KİT son test sonuçlarına göre süreç boyunca anlatılacak kavramlar arasındaki bilişsel yapılarını gösteren bir kavram ağı bulunmaktadır. Katılımcıların son testte birbirleriyle bağlantı kurdukları kavramlar; *hak*, *adalet*, *demokrasi*, *eşitlik*, *katılım*,

dayanışma, aktif vatandaş, sorumluluk ve ifade özgürlüğü olarak görülmüştür. *Özgürlük* kavramıyla bağlantı kurulmamıştır.

Son testteki kavram ağına göre çalışma grubu *katılım* ve *sorumluluk* kavramları arasında tek taraflı bir bağlantı kurduğu görülmektedir. *Katılım* ise *aktif vatandaş, hak, demokrasi, ifade özgürlüğü* ve *dayanışma* ile ilişkilendirilmiştir.

Bu çalışmada çift taraflı ilişki kurulan tüm kavramlarla ilgili kavram yanlışları olduğu düşünülmüştür. Çünkü sözü geçen kavramlar birbirinin yerine kullanılmıştır. Örneğin *ifade özgürlüğü* ve *özgürlük, adalet ve özgürlük* kavramları ön testte birbirinin yerine kullanılmıştır. Dolayısıyla çalışma grubunun ön testte *özgürlük* kavramıyla ilgili bir kavram yanlışına sahip olduğu söylenebilir. Öte yandan *adalet ve eşitlik* kavramları da ön testte birbirinin yerine kullanılmıştır. Fakat son testte bu kavram yanlışları giderilmiş gibi görünmektedir. Bunun yerine başka kavram yanlışları belirlenmiştir. *Katılım ve demokrasi, katılım ve dayanışma, katılım ve aktif vatandaş* kavramları son testte birbirinin yerine kullanılmıştır. Dolayısıyla ortak kümede *katılım* kavramıyla ilgili bir kavram yanlışlığı olduğu söylenebilir.

Ön test ve son test sonuçları kavram ağları bakımından karşılaştırıldığında çalışma grubunun son testte daha fazla bağlantı kurdukları ve bu bağlantıların ön teste göre daha olumlu olduğu söylenebilir. Örneğin *katılım* kavramı *aktif vatandaş, sorumluluk, demokrasi, ifade özgürlüğü* ve *dayanışma* anlamında ifade edilmesi bu kavramla ilgili bilişsel yapılarının güçlendiği ve dolayısıyla öğrenmenin gerçekleştiği anlamında düşünülmüştür. Fakat ön testte aynı kavram *demokrasi, dayanışma* ve *hak* kavramlarıyla bağlantılı olarak düşünülmüştür. Ön test ve son test karşılaştırıldığında aktif öğrenme yöntemlerinin kavramlar arası bağlantı kurma konusunda olumlu yönde bir gelişme sağladığı söylenebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın sonucunda ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin *insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi* dersinde geçen kavramlarla ilgili aktif öğrenme sürecinin sonunda bilişsel yapılarının güçlendiği ve öğrenmenin gerçekleştiği ortaya çıkmıştır. Ausubel (1963) bilişsel yapının bireysel ve hiyerarşik olduğunu savunur. Anlamli öğrenme adını verdiği bu model, kavramlar ve ilkelerin de birbiriyle ilişkilendirilerek öğrenilmesini içerir.

Öte yandan çalışma grubunun bu kavramlarla ilgili kavram yanlışlarının olduğu söylenebilir. Kavram yanlışlığı, bir kişinin bir kavramı kendi anladığı şekilde ve ortak kabul edilen bilimsel anlamdan çok farklı kabul etmesi anlamına gelmektedir (Demirci ve Efe, 2007; Akt. Tokcan, 2015). Kavram yanlışlarının genellikle Fen Bilgisi dersinde olduğu düşünülür. Fakat Sosyal Bilgiler ve Türkçe gibi sözel derslerde de kavram yanlışları bulunmaktadır. Örneğin; Alım, Özdemir ve Yıllar (2007), ilköğretim 5. sınıf öğrencilerinin coğrafya konularındaki güncel bazı kavramları (iklim, doğal afet, erozyon, heyelan, deprem, fay hattı, bölge, ova, plato ve yanardağ) anlama düzeyleri ve bu kavramlarla ilgili yanlışlarını tespit etmek için geliştirdikleri testte genel olarak öğrencilerin söz konusu kavramları yeterince anlayamadıkları belirlemişlerdir. Ayrıca öğrencilerin bu kavramları birbiriyle karıştırdığı ve kavramlar hakkında bilimsel doğrulara uymayan birçok yanlışlığa sahip oldukları görülmüştür. Bu çalışmada *ifade özgürlüğü, katılım, aktif vatandaş* kavramlarıyla ilgili olarak çalışma grubunun kavram yanlışları olduğu söylenebilir.

Kavram yanlışları bilimsel olmayan inançlar ve önyargıya dayalı kanılar şeklinde olabilir (Tokcan 2015). Bu çalışmada günlük yaşamda kullanılan ve ön yargıya dayalı olarak ortaya çıkan kavram yanlışları tespit edilmiştir. *Ifade özgürlüğü* kavramı böyle bir yanlışlığı temsil eder.

Tanımlar ve ilişkilendirilen kavramlar genel olarak değerlendirildiğinde aktif öğrenme modelinin *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersine ait kavram yanlışlarını düzenleme açısından olumlu bir şekilde katkı sağladığını söylemek mümkündür. Örneğin *aktif vatandaş* kavramı son testte tanımlama ve belirgin örneklerle düzeltilmiştir. Bu çalışmaya paralel olarak Çelikcan (2010) yaptığı araştırmada Sosyal Bilgiler dersinde aktif öğrenme modelinin kullanılmasının öğrenmeyi arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Başka bir çalışmada coğrafya eğitiminde aktif öğrenmenin öğrencilerin hem bilişsel hem de duyuşsal öğrenmelerine etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır (Akşid ve Şahin, 2010). Öte yandan aktif öğrenme modelleri tek dersle sınırlı kalmamalı ve kişinin yaşam boyu aktif bir vatandaş olması için de kullanılması gerektiği de savunulmuştur (Annette, 2009; Mayo, Gaventa & Rooke, 2009).

Kavram öğretimiyle ilgili çalışmalar genellikle fen bilgisi ve matematik dersleriyle ilgilidir. Fakat sözel derslerle de ilgili çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Karatekin ve Elvan (2016) 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi kavramına ilişkin bilişsel yapılarını tespit etmeyi amaçlayan çalışmalarında öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun insan hakları, devlet yönetimi, hukuk ve devletle ilişkilendirdikleri görülmüştür. Kavram öğretimi çalışmalarının bir kısmı yaşam boyu öğrenme ile ilgilidir (Schugurensky & Myers, 2003, Elliot, 2016, Hägglund & Samuelsson, 2009). Ashcraft (1994) kavramların sıkı bir ilişki içinde olmasının öğrenmenin gerçekleştiği anlamına geldiğini savunur. Bu çalışmada KİT’te tüm kavramlarla ilgili ortaya çıkan kavram ağları kontrol edilerek öğrenmenin gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Fakat *demokrasi*, *adalet*, *eşitlik*, *hak* kavramları ile ilişkilendirmelerde eksiklikler görülmektedir. Kavramların birbiriyle doğru anlamda bağlantı kurulamamış olması, bu kavramlarla ilgili yanlışlarının devam ettiği anlamına gelmektedir.

Piaget iyi bir öğrenmenin sağlanabilmesi için öğrenenin aktif olması ve öğrenmeye katılabilmesinin gerekli olduğunu savunur. Bu düşünce doğrultusunda öğrencilerin belirlenen kavramları öğrenmeleriyle ilgili aktif bir öğrenme ortamı sunulmasına dikkat edilmiştir. Aktif öğrenme; derse katılımı, etkili sınıf yönetimini, üst düzey düşünme süreçlerini, içsel denetim odağını, öğrenmeye isteklilik ve güdüyü, özgüven, yüksek benlik saygısını, öğrenme çevresine ilişkin olumlu algıları, öğrenilenlerin gerektiği zaman kullanılmasını içsel denetim odağını, okula ve öğrenmeye yönelik olumlu tutumlar geliştirilmesini sağlar (Açıkgöz, 2002). Bu çalışmada da öğrenme süreçleri bu avantajlar bakımından irdelenmiş ve eksik olan yerler üzerinde tekrar durulmuştur.

Bu çalışmada öğrenme sırasında bazı güçlükler yaşanması ve KİT son testinde de bu güçlüklerin bir sonucu olarak bazı kavramlarda kavram yanılgıları ortaya çıkmasının öğrenci tanıma profili ve araştırmacı günlüğüne göre 4 temel sebebi belirlenmiştir.

- Sınıf içinde motivasyonlarının düşük olması
- Kavramların soyut olması
- Anne-baba durumları
- Öğrenme güçlüğü çekmeleri

Grup çalışmalarında öğrencilerin çoğunluğunun lider olmak istemesi, takım arkadaşlarına söz hakkı vermekten çekinmesi konuyu anlatan öğretmenin zorlanmasına ve öğrenme güçlüğü yaşanmasına sebep olmuştur. Araştırmacı günlüğünde sınıf içerisinde bazı öğrencilerin sıklıkla arkadaşıyla konuşması, oldukça fazla bir şekilde söz almadan ve dinlemeden konuşmaya çalışması, tuvalete gitmek istemesi, grup çalışmalarında lider olmak istemeleri ile ilgili notlar bulunmaktadır. Bu durumun öğrenmeyi güçleştirdiği söylenebilir. Alan yazın incelendiğinde öğrenmeyi etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Bunlar kabaca; öğrencinin

yaşı, gelişim düzeyi, genel sağlık durumu, öğrenmeye hevesi, yeteneği, ön bilgileri, ön bilgilerini hatırlama düzeyi, özgüveni vb.'dir (Senemoğlu, 2013).

Bu çalışmadaki katılımcıların *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersine ilişkin birtakım kavramları tam olarak öğrenememelerinin bir başka sebebi kavramların soyut olması ve bu bakımdan gelişim düzeylerine uygun olmaması ile ilgili olduğu söylenebilir. Piaget'e göre 7-11 yaş arası dönem somut işlem dönemi olarak adlandırılır. Bireyler bu dönemde gerçekte kullanmadıkları kavramları anlamakta zorlanabilirler. Bu bir bakıma öğrendiği kavramın ne işe yaradığını bilememesine örnek teşkil etmektedir. Başka bir görüşe göre bu bir kavram yanılgısı işaretidir. Günlük dille bilimsel dil arasındaki farklılık, bir kavram yanılgısının açık olarak oluşmasına yardımcı olmaktadır. Somut işlem döneminde çocuklar benmerkezci düşünme eğilimi gösterdikleri için kendi deneyimleri ile hareket edebilirler (Senemoğlu, 2013). Bu çalışmada kavramları kendi yaşantılarıyla ilişkilendirmeye çalışmaları bunun kanıtı niteliğindedir. Ayrıca Sağlam ve Hayal (2015) yaptıkları çalışmada sınıf öğretmenlerinin büyük bir çoğunluğunu *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersinin ayrı bir disiplin olarak öğretilmesini sınıf öğretmenlerinin doğru bulmadığı sonucuna ulaşımlardır. Sınıf öğretmenin kullandığı katılımcı günlüğündeki öğrencilerin kavram öğrenme güçlüğü çekmesindeki önemli gözlemlerinden biri de anne-baba durumlarıdır. Öğrencilerin %22'sinin anne babaları boşanmış, ayrı yaşayan, evde şiddet uygulanan çocuklardan oluşmaktadır. Bu durum genel motivasyonu ve öğrenmeyi güçleştirmektedir. Çalışma devam ederken özel durumları da baş göstermiştir.

Araştırmacı günlüğüne göre, sınıfta okuma-yazma güçlüğü çeken 3 öğrenci bulunmaktadır. Bunlar diğer derslerde de gelişim olarak geri durumdadırlar. Piaget, somut işlem dönemindeki çocukların dil gelişimlerinin oldukça hızlı olduğunu savunur. Ayrıca öğrenmede zihinsel

süreçler de önemli görülmektedir. Bilginin kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe geçmesi ve bu zihinsel süreçlerin okuma-yazmayı dâhil olmak üzere temel bileşenleri etkilemesi öğrenmeyi kolaylaştırır ya da zorlaştırır (Schunk, 2009). Bu durum anlamlandırmayı da güçleştirici bir hale getirmektedir.

Tüm bu sonuçlar bağlamında;

Öğrencilerin kavram öğrenmelerini zorlaştıran sebepler dikkate alınarak;

- Öğrenmeyi güçleştirici ana etken olarak öğrencilerin özgüvenlerini geliştirici etkinlikler yapılabilir.
- Kavram öğrenmede anne-baba katılımının önemi de dikkate alınarak *İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi* dersinin anne-baba etkin katılımı olması sağlanmalıdır.
- Demokratik sınıf ortamı *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersinde sağlanmalıdır.
- Aktif öğrenme yöntemleri sınıf öğretmenlerine seminer olarak verilmelidir.
- İlkokul öğrencilerinin kavram öğrenmeleri konusunda daha fazla çalışma yapılabilir.
- Kavram yanlışlarının oluşmaması için aile içinde de bu kavramların tartışılması önemlidir. Bu amaçla *demokrasi, ifade özgürlüğü, adalet, eşitlik* gibi kavramlar aile içi demokratik uygulamalarla gösterilebilir.
- *İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi* dersinin ilkökul seviyesinde somut işlem dönemindeki çocuklara verilmesinden ziyade ortaokul ve lise döneminde okutulması kavramları öğrenmeleri açısından daha faydalı olabilir.

Kaynakça

- Açıkgöz, Ü. K. (2002). *Aktif öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.
- Akşit, F. & Şahin, C. (2014). The effect of active learning on academic achievement and attitudes in georaphy teaching. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 1-26.
- Alım, M., Özdemir, Ü. & Yılar, B. (2010). 5. sınıf öğrencilerinin bazı coğrafya kavramlarını anlama düzeyleri ve kavram yanılgıları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 151-162.
- Annette, J. (2009). 'Active learning for active citizenship' democratic citizenship and lifelong learning. *Education, Citizenship and Social Justice*, 4(2), 149–160.
- Ashraft, M. H. (1994). *Human memory and cognition* (2nd Edtition). New York: Harper Collins College Publishers.
- Ausubel, D. P. (1963). *The psychology of meaningful verbal learning: An introduction to school learning*. New York: Grune & Stratton.
- Bahar, M., Nartgün, Z., Durmuş, S. & Bıçak, B. (2015). *Geleneksel-tamamlayıcı ölçme ve değerlendirme teknikleri* (7. Baskı). Ankara: Pegem.
- Bentley, D. & Watts, M. (1989). *Learning teaching in school science practical alternatives*. Philadelphia: Open University Press.
- Coştu, B., Karataş, F. Ö., & Ayas, A. (2003). Kavram öğretiminde çalışma yapraklarının kullanılması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(14), 33-48.
- Çelikcan, Ş. (2010). *Sosyal bilgiler dersi bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanının aktif öğrenme yöntemleri ile İşlenmesinin öğrencinin akademik başarısına etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demirel, Ö. (1999). *Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem.

- Elkatmış, M. (2013). 1998 vatandaşlık ve insan hakları eğitimi programı ile 2010 vatandaşlık ve demokrasi eğitimi programlarının karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 59-74.
- Elliott, J. (2016). The challenge of lifelong learning as a means of extending citizenship for women. *Studies in the Education of Adults*, 32(1), 6-21.
- Hägglund, S. & Samuelsson, I. P. (2009). Early childhood education and learning for Sustainable development and citizenship. *International Journal of Early Childhood*, 41(2), 49-63.
- Jonhson, A. P. (2014). *Eylem araştırması el kitabı*. Y. Uzuner & M. Anay Özten (Çev.). Ankara: Anı.
- Karatekin, K. & Elvan, Ö. (2016). 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi kavramına ilişkin bilişsel yapıları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (USBES Özel Sayı II)*, 16, 1405-1431.
- Mayo, M., Gaventa J. & Rooke, A. (2009). Learning global citizenship? Exploring connections between the local and the global. *Education, Citizenship And Social Justice*. 4(2), 161-175.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. S. Turan (Çev.) Ankara: Nobel.
- Mills, G. E. (2003). *Action research: A guide for the teacher researcher*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc.
- Norton, L. S. (2009). *Action research in teaching & learning*. Routledge New York: Taylor & Francis Group.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. M. Bütün & S. B. Demir (Çev.) Ankara: Pegem.
- Saban, A. (2000). *Öğrenme ve öğretme süreci*. Ankara: Nobel.

- Sağlam, H. İ. & Hayal, M. A. (2015). Sınıf öğretmenlerinin “insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi” dersinin ilkökul 4. sınıfta yer almasına ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 207-2017.
- Schugurensky, D. & Myers, J. P. (2003). Learning to teach citizenship: A lifelong learning. *Approach Encounters on Education*, 4, 145 -166.
- Schunk, D. H. (2009). *Learning theories an educational perspective*. M. Şahin (Çev. Ed.). Ankara: Nobel.
- Senemoğlu, N. (2013). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Yargı.
- Tokcan, H. (2015). *Sosyal bilgilerde kavram öğretimi*. Ankara: Pegem.
- Tuncay, T. & Altunay, B. (2012). *Doğrudan öğretim modelinde kavram öğretimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Extended Abstract

This study aims to reinforce the relationship between the concepts of solidarity, equality, justice, participation, active citizenship, democracy, freedom of expression, rights, freedom and responsibility in the program of Human Rights Citizenship and Democracy lesson of the 4th grade primary school pupils, by employing cognitive structure active learning methods. For this purpose, a solution-focused action research has been employed. Primary school 4th grade pupils of a public school picked by random sample method in central district of Aydın were trained by classroom teacher, in the presence of the researcher, using active learning methods for 12 weeks. A single sample was used to prevent the researcher bias and to monitor the learning process more easily. In addition, a camera was used for a tighter monitoring. Images were watched by the researcher every week and feedback was given to the teacher. The WAT, worksheets and researcher's diary were used as data collection tools to monitor pupils' learning situations.

The WAT was considered as a pre-test post-test tool for the words that the pupils associate to the selected concepts. The worksheets were used twice throughout the process and were employed in terms of tighter monitoring of the learned concepts. The researcher's diary was kept by the classroom teacher to determine which of the active learning methods to use. In addition, a pupil recognition profile was created to better describe the study group and discuss the socio-economic situation. This profile includes information such as education and health of parents as well as their monthly average income. These forms were filled by the parents.

At the beginning of the process, concept networks were drawn according to the WAT results and these networks were analysed qualitatively. In the analysis method, it was tried to determine which words the study group associated with the given concepts. The content of the words they associated and whether they were linked with this concept or not was checked by experts. They attempted to determine whether the words they associate belong to the human rights and democracy issues, and what the concepts are that indicate misconceptions. As a result of the analysis, the most common misconceptions were found to be active citizens, freedom, democracy, freedom of expression.

Whether the learning was successful or not was made clear by the strengthening of the connections between the concepts, and by the strengthening of the cognitive structure. Words with misconceptions were also seen to change dramatically at the end of the active learning process. In addition, the final test saw a definition of the concepts and synonymous words were used in it.

The second analysis is to determine how the study group relates a concept to another one. In this analysis, each bilateral relationship was perceived as a misconception. This is because it is thought that these concepts can be used in place of each other by the study group. For example, in the pre-test, the concepts of justice and freedom were used interchangeably. In the

post-test, although the misconceptions were corrected, another misconception about the participation emerged.

Active learning methods have helped strengthen the cognitive structure between concepts. However, based on the researcher diary and pupil recognition profiles, various reasons lead to the continuation of misconceptions. These are;

- Low motivation in the classroom
- Abstract concepts
- Background of the parents
- Learning difficulty
- In order to prevent these results in other study groups;
- More studies can be done on the concept learning of primary school pupils
- Human Rights, Citizenship, and Democracy lessons may be more beneficial when taught at secondary and high school rather than taught to primary school children who have just concrete operation level.
- By means of in-service training, studies can be done on active learning and concept teaching.